

Szakolczay Lajos

A rövid *i*-től a hosszú *i*-ig, avagy a szent ember és a vad barom

Az Élet és Irodalom Tokaji Író Tábor-vitájához

Schein Gábor szent ember, pólyával védett szavaiban valósággal izzik az „igazság”. Jómagam, szerencsétlen flótás, csupán egy vad barom vagyok. Ezért senki ne várjon tőlem udvariaskodást. Ha már fölültem az Agóra felhőjére – jó kis szék az –, és onnan lóbálhatom a lábamat, hadd mondjak egy új mesét, a fasiszta kommunizmusét. Nem a pontos adatokra – iszonytató meleg van – támaszkodva, hanem csupán az emlékezetemre. Az olvasó a történeteken föltehetően jót fog derülni, mert ha önmagunkon nevetni tudunk, máris kortyintottunk egyet az egészség-önismeret poharából.

Fontos, hogyne volna az, hogy ki írja hosszú, és ki rövid *i*-vel Nyirő József nevét – ezért is vette át az ÉS a szekelyhon.ro internetes lapból egy szekely atyafi tudományos, névmagyarázó cikkét (*Nyirő és Nyirő*, 24. szám) –, de amíg elmélázunk a többféle változat fölött, nem árt leszögezni: az író egy különleges állatfajhoz tartozik. Minthogy sokat áll a tükör előtt, minduntalan – jóleső érzés ez – önmagával találkozik. A saját nevét nem adná semmiért. Tehát a helyesírás, a stilisztika stb. nem döntő abban a kérdésben, hogy ki miképp akarja nevét a könyv homlokán látni. Ha van rá „vevő”, pontosabban kiadó, akár kötetenként is megváltoztathatja – ellentmondva minden szokásnak és törvénynek. Miért? Mert neki *úgy tetszik*. Tehát a *Kopjafák* szerzőjének Benedek Elekhez írott korai levelén az *i* lehetett hosszú, de ez nem bizonyíték arra, hogy a könyv tábláján, borítóján úgy – abban a formában – kell szerepelnie. (Kós is valamikor Kosch volt – bizonyos papírokon így szerepelt –, de senki sem kérte rajta számon, hogy építőművészként-íróként, publikáló emberként miért épp a magyaros változat mellett döntött.) Ha a fiatalabb korosztályhoz tartozó tehetséges költő Nyilas Attilaként írja alá magánlevelét, eltántoríthatja-e valaki attól, hogy könyvének borítóján a Nyilas Atilla szerepeljen? És a két modern képzőművész, ef Zámbó István és fe Lugossy László nem azért vette-e föl a „nemesi cafrangot” – furcsa „doktorátusukat” jelezve –, hogy elkülönüljön a Zámbóktól, illetve Lugossyaktól?

A nevekkel nekem is bajom van. Főképp, ha más-más személy ugyanazt a klapot hordja. A két Márton László még a bíróság előtt sem tudott megegyezni, hogy valójában kit illet az elsőbbség. Pedig akárcsak egy „odavetett” betű alapján könnyen meg lehetne különböztetni egymástól a két szerzőt. A nemrég meghalt

chicagói költőnek, a „Szivárvány”-os Mózsi Ferencnek is volt (van!) egy itthoni prózaíró párja, és a költő-műfordító, 1956 után elítélt magyarországi Király Zoltánnak is el kellett költöznie az árnyékvilágból, hogy tudjuk bizonyosan, amit frissen olvasunk, az egy másik szerző, a kolozsvári poéta műve. Tudományos névmagyarázó székelyünk egyetemi emberekre, kutatóintézetekre, ilyen-olyan tekintélyekre hivatkozik, holott ők sem tévedhetetlenek.

Évtizedek előtt elég durván írtam az MTA Irodalomtudományi Intézete által kiadott „spenót” határon túli magyar irodalommal foglalkozó kötetéről. Rég volt, talán igaz se volt, ezért ma már nem emlékszem, hogy 700 (!) vagy 800 (!) hibát leltem-e az opuszban. A Varga Imrék összekeverve – a szobrász Varga is belekevert az íróbolyba, talán, mert valaki valamikor a támaszkodó Radnótiról mintázott szobráról írt valamelyik lapba –, a jugoszláviai Brasnyó István és Bosnyák István (egész irodalomjegyzékükkel!) úgyszintén. Kérdés, a nyugatos Szabó Zoltánnak egyáltalán van-e köze a kolozsvári Szabó Zoltán nyelvészhez, és a nemrég meghalt londoni történésznek, Péter Lászlónak a szegedi, ugyancsak Péter László nevet viselő irodalomtörténészhez? Azonosnak mondható-e a Nobel-díjas Salvatore Quasimodo – hogy egy malomban nem öröltek, az bizonyos – a féldilettáns délvidéki Kvizimodo Braun Istvánnal? Reggelig folytathatnám a sort, és akkor a rengeteg összecserélhető Nagyról – Kosztolányi a festőművész Nagy Istvánról írt, az erdélyi prózaíró bibliográfiájában föltüntetni a cikket, botorság –, Szabóról, Horváthról még nem is beszéltem.

Tehát a nevek csereberéje – nem a hosszú *i* vagy rövid *i* – megőrjít. Az első könyvét Tóth Lászlóként jegyző Kamondy László a második művénel már a jól megtalált írói névre váltott, és Somogyi Tóth Sándor is csak bemutatkozó opuszánál bizonytalankodott (a *Gerinctörést* még Tóth Sándorként jegyezte), a továbbiakban karakteres írói nevét használta. A név áruvédjegy, de ha jól megkülönböztethető egymástól, még inkább az.

Ezért is a neveket – hát, még ha jó írókat takarnak – becsülni kell! Nem szabad a verseikből 5-10 sort lehagyni, illetlenség-modortalanság a szöveget megváltoztatni. A különben kitűnő irodalomtörténész, Béládi Miklós szerkesztőként megbukott. Nem vette észre, hogy a *Vándorének* című antológia verseket másoló gépirója csupán a lap aljáig írta a szöveget – vagyis elfelejtett lapozni –, ezért a megannyi csonkulás (Határ Győző stb.). Ez utóbbira Nagy Gáspár egyik hetilapunk általi fölháborítóan „humoros” megvesszőzése a példa. A szerkesztő hiába adta le normálisan a verset, a politikai cenzor – megint egy különös állatfaj! (van, aki közülük még ma sem húzta be a fejét) – gondolt egyet, és javított. A „jöhetett kozák-szurony, tehervonat” helyett a „jöhetett csendőr-szurony, tehervonat” jelent meg. A kolontos politikai éber, ha tudja, hogy az utalás Petőfi és József Attila halálára vonatkozik – szegény Petőfi csendőrszuronnal a hátában esett el vagy

vándorolt Barguzinba? –, aligha hajtja végre ezt a csereberét. Persze az oroszokat és a sértődékeny szomszéd népeket mindig védeni kellett.

Régi történet, hátha még valaki nem hallotta. Lakatos István az Írószövetség könyvtárában rám rikkantott – tudsz-e mondani két Hegedüs Géza-verset? Sajnos, nem tudok. Miért kell neked? Föltétlen be akarom tenni az általam szerkesztett – az SZDSZ-től kibrusztoltam 18 millió forintot – *Hét évszázad magyar költői* című antológiába. De hát Hegedüs Géza nem volt költő, mondtam. Dehogy nem, felelte. Hogy kik kerültek be a könyvbe és milyen terjedelemmel, ma már talán nem is annyira lényeges – hadd jegyezzem meg, Lakatos 32 (!) oldala Pilinszky Jánost (17) és Nemes Nagy Ágnes (21) is magasan veri –, de a szövegek itt-ott (csaknem fél évig javítottam, és elment a kedvem a kritikaírástól) meg vannak nyesve, illetve hibásak. Csak egyetlen példát! Márai Sándor nagy versében – a *Halotti beszéd* ebben az aránylag nagyméretű tükörben másfél oldalt tesz ki – egy tucat hiba éktelenkedik.

Schein azt írja, hogy a Tokaji Írótábor felhívásának torzításait ki kellett volna kérnem magamnak. Egész életem avval telt el, hogy mindig mindent kikértem magamnak – és mindig csak egyet kaptam: a munkakönyvemet. Persze, mert mindig vad barom voltam, aki – ha lehet – szépíteni akart az irodalmon, a világon. Hiába tetszett annyira Scheiber Sándor *Folklor és tárgytörténet* című könyve, elolvasván azonnal írtam a professzornak egy levelet, ti. nagyon hiányosnak találtam a *Biblia a magyar költészetben* kötetzáró bibliográfiát. Ha jól emlékszem, kapásból talán húsz címet is elküldtem (Szilágyi Domokos: *Metrovic: Jób* stb.), kiegészítendő a listát. (Úgy vettem észre, hogy Scheiber csak a neki kötetet dedikált költők műveiből dolgozott.) A tudós professzor ügybuzgólkodásomat hálásan megköszönte, s azt írta, hogy az új kiadásban szerepeltetni fogja az anyagomat. Az új kiadást nem láttam, a féltve őrzött példányomat pedig valamelyik jótévőm – kölcsönkérő – magának őrzi.

Nem a vad barom működött-e az átkosban, amikor – Aczél Györgyöt és a hivatalos kitüntetésosztókat bőszítendő – megalapította a *Szakolczay-féle 10 Ft-os József Attila-díjat*? (Mindig más-más művészbáratom – Csikszentmihályi Róbert, Várhelyi György – foglalta kis szoborba a kerek tízest). Évtizedek teltek el, és senki sem jött avval elő – a nemrég megjelent Utassy-émlékkötet ugyan megemlíti –, hogy ez volt az *első* művészeti díja. Pedig szépen kikerekedett, és ma is vállalható a névsor: Mészöly Miklós, Utassy József, Kardos G. György, Csukás István, Szepesi Attila, Pomogáts Béla (eme díjazottamat nemegyszer deresre húztam pontatlanságaiért). Nem a vad barom írt-e először – az irodalomtörténet sok évtizedes hallgatását megtörve – többek közt Cs. Szabó Lászlóról, az esszéíróról (E. Fehér Pál a Népszabadságban gyalázatosan – bár filológiai pontossággal cáfolható hazugsága – meggyanúsított, a MŰOSZ Etikai Bizottsága mégis neki adott igazat),

Faludy Györgyről, a költőről? Ez utóbbi miatt – emlékszik-e még valaki a *Mozgó Világ* főszerkesztésére –, az Aczél-beszédet hallván Bata Imre, az *És* főszerkesztője húzta rám a vizes lepedőt. Egy flekkes válaszómban mindössze annyit írtam, a kritika – Bata a fogalmazásmódomat bírálta – nemcsak stílus, ám erkölcs is. Természetesen nem közölte a lap. Odaadtam a *Mozgó Világnak*, ők betették a Levelezés rovatba. Egyik éjjel Kulin Ferencet fölhívták Kecskemétről, ahol a folyóiratot nyomdailag gondozták, ha nem veszi ki a Szakolczay-levelet, nem nyomják ki a lapot. Kivette, de egy-két hónap múlva a szösszenet mégis megjelent. Erre mit ír Faragó Vilmos, az *És* főszerkesztő-helyettese? Erkölcstelen dolog a választ idegen orgánumban közölni, nem ott, ahol a szerzőt megtámadták.

Éppen harminckét éve, hogy a rettegett kommunista szerkesztővel, Pándi Pállal is összeakasztottam a bajszom. A *Múlt, jövő mezsgyéjén – Romániai magyar költők antológiája* című kötetéről írván (Kritika) szóvá tettem a *Hét évszázad magyar versei* zúrzavarát, fogyatékoságait. A huszadik századi rész szerkesztője lévén fájt neki, hogy szemére vetettem lezserségét, a témát illető fogyatékos ismereteit. A kötet végén volt egy határon túli költőket összegyűjtő *Kitekintés*, amelyből nyilván valamiféle tiltakozás eredményeként a csehszlovákiai magyar lírikusok kimaradtak klasszikus „előzményeikkel” együtt – tehát a kigyomlált Dsida Jenő, Salamon Ernő és Reményik Sándor költészete mellett Forbáth Imre és Győry Dezső életműve is semmissé nyilvánított –, viszont a felvidéki mártírköltő, Berkó Sándor (tudta-e valaki, hogy ő kicsoda?) bennmaradt. Miért? Elnézést – volt a válasz.

Újabb filológiai mese, de ez már a rendszerváltás utáni szabadság korából. A kilencvenes évek közepén a Püski Kiadó megbízott Csoóri Sándor összegyűjtött esszéinek-tanulmányainak a szerkesztésével. Boldogan vállaltam. Azt hittem – milyen naiv tud lenni az ember –, hogy az addig megjelent kötetek összeboronálásával kész is a mű. Betűről betűre elkezdtem olvasni – könyvformában – a szövegeket, és döbbenettel tapasztaltam, hogy egyik Magvető-kötet sem lett korábban megszerkesztve; vagy ha igen, a kézirat gondozója trehány munkát végzett. Vért izzadtam, amíg elkészültem a munkával. Tehát a filológiai hiteles szövegeket a kétkötetes *Tenger és diólevél* tartalmazza. Ki tud erről? Legalább a nagykönyvtáraknak érdemes volna a korábbi köteteket erre kicserélni. A könyvet senki sem olvasta, de páran – hogy belerúghassanak Csoóriba – megeresztettek egy kis szöveget. Például a Népszabadság könyvheti cikkében Fehér Ferenc – a délvidéki költő már rég halott, tehát a filozófus! – azon elménckedett, hogy Csoóri Antall József szalonjában táncolt. (Lehet, nem vagyok sem ördöge, sem szakértője a parkettnek.) De hogy a két vastag könyvben mi van, milyen módon, arról egy szó se! Még egy furcsaság: a *Tenger és diólevél* csupán a könyvhét zárása utáni napokban érkezett meg a nyomdából.

És most mára fordítva a szót. Hiába írtam Schein Gábornak, hogy csak együtt

vagyunk erősek, ő úgy pingpongozik a szavakkal (*Válasz Szakolczay Lajosnak*, ÉS, 2012.jún. 22. 25. sz.), mintha a szigorúan méretre vágott asztal végtelen libalegelő volna. Hogy mi volt Pilinszky első kötetének a címe, ténykérdés, nem akarom szeméremre vetni – ezer más dologgal egyetemben – irodalomtörténeti hiányosságait. De az általa publicisztikának mondott eszmefuttatásban is hátrább az agarakkal!

Schein lazán kezeli a tényeket, híján van bizonyos bibliográfiai ismerethalmaznak, a tömjénfüstölőt lóbálva hinti a szót – szépen, elegánsan, ezért is nevezem szent embernek –, de nem tud veszíteni. Magyarázza a magyarázhatatlant (Kós Károlyok csereberéje), könyvkiadói adatokra stb. alapozva jól-rosszul fölmondja a bibliográfiai leckét, közben nem tud kimászni a saját maga ásta veremből. Addig-addig hintázott – melyik ága erősebb, termőbb? – a Kós-fa ágán, amíg leesett. Legalább is én – nem a szent ember, hanem a vad barom – zuhanásnak képzelem azt az ördögi csavart, amelyet (hogya korábbi laza elírását védje) azért húzott elő a mellényzebből, hogy lássuk, kiismeri magát a Kós-könyvek dolgában.

Addig-addig csúrte-csavarta a szót, hogy kiderítette, a Tokaji Író Tábor a néprajzos dr. Kós Károly életművét (akit oly sokszor elgáncsoltak!) akarja megtárgyalni. Így már rendben van minden. Hát nem! Úgy vélem, noha erről nem beszéltem senkivel, az öreg Kós Károly életművéről lesz szó. (Egyszer majd, jöllehet az Írószövetségnek szorosan nem ez a feladata, eldiskurálunk a magyar mitológiáról és néprajzról is, vagyis Ipolyi Arnoldtól kezdve dr. Kós Károlyig és Erdélyi Zsuzsannáig.)

Kós Károlyt kiadták-kiadogatták, de egy-két pofont is elszenvedett. A kilencvenedik születésnapját a kolozsvári *Utunk* különszámmal ünnepelte (1973, december). Mind a 16 oldal, ideértve a keresztretjvényt is, a szent öregről szólt, s a lap első oldalán *Férfiarcmás* címmel a portréja szerepelt, amelynek szobrászművész fia, András volt a készítője. Éjfélíg rendben volt minden. Utána bevitték a „tiszta fej” által ellenőrzött paksamétát a nyomdába. (Én még barátaimmal együtt láttam az eredeti lapot.) S reggel, mikor szállodámból jövet megvettem az *Utunkat* – láss csudát! –, Kós András szobra helyett Izsák Márton (remélem, jól emlékszem) kőből készült Ceausescu-portréjának a fotója virított.

De a 16 oldal legalább Kóst ünnepelte. Nem úgy századik születésnapján, amikor egy nemtelen támadás következményeképp – Sorban volt a tettes – a román és a romániai magyar sajtóban még a nevét sem volt szabad leírni. Mi, szerencsére, ünnepeltük, ahogyan tudtuk. Igaz, a Corvina? Helikon? által kiadott mappa rajzai közt – száz darab elfogyott a hibás példányból, aztán visszavonták javításra – egy Kozma Lajos-grafika is „helytelenkedett”. (Kós, Debreczeni László, Kozma Lajos, gróf Bánffy Miklós szinte azonos módon rajzoltak, ám a sarokban lévő monogram fölvilágosíthatta volna az álmos szerkesztőt.)

Azért vett vissza vonakodva az akkori főszerkesztő, Száraz György a *Kortárs-*

hoz – később bocsánatot kért bizalmatlanságáért –, mert egy neki címzett nyílt levelezőlapon szóvá tettem, hogy a *Kortárs* Kós Károly-számának linómetszetei közé valahogy egy idegen kéztől származó lap is becsúszott. („Ha nem tudtok különbséget tenni grafika és grafika között – írtam humorral a főszerkesztőnek –, bökjétek le a tollatokat, hátha kivirágzik!”) Kérdezem, az *A kollektív gazdaság üzemi épületberendezése* című kötet (Kós a ruszini fűzizegést is hallotta) miért ne illeszkednék problémátlanul az életműbe? Odatartozik, bizony, mint ahogyan Füst Milán Lenin-ódája is az életmű szerves része, holott különbség van a két „bűn” között: a boronaház senkinek nem ártott, Lenin eszméje pedig igen, az emberiség egy jelentős részének.

Végezetül újra pár szót Dsidáról. A Romániai Magyar Írók sorozatában megjelent kötet, amelyet Schein is említ, kiherélt könyv volt. Az Isten kiszivattyúztatott belőle, de még a *Templomablak* és a hozzá hasonló „gyanús” versek is. A bukaresti kiadású műfordításkötetről – ennek is negyven éve – a *Nagyvilágnak* küldtem cikket, amelyet visszakapván (csak évtizedek múlva árulta el valaki Illés László kifakadását, hogy mit akarok evvel az „angyalos” költővel) végül is a szabadkai *Üzenet* jelentetett meg.

Schein Gábor ki akarja ugratni a nyulat a bokorból, mikor a Nyirő és a Wass Albert felőli véleményem után érdeklődik. Ha sokat és rendszeresen olvas – erre születünk, ez a boldogság-keresztünk –, előbb-utóbb meg fogja tudni. Zárásul annyit tudok mondani – Esterházy Péter „filozofikus” beszédével ellentétben –, hogy ne csak a magyarodat gondozd, ám a zsidódat, a szlovákodat, a románodat és a hottentottádat is! Szeretettel, megértéssel, vitázva, de mindenki értékét tiszteletben tartva. Együtt leszünk erősek, így kerek a világ!